

Paulina Olejniczak*

SPOŁECZNE KONSEKWENCJE REWITALIZACJI WROCŁAWSKIEGO NADODRZA

Abstrakt. Referat dotyczy Nadodrza, jednego ze śródmiejskich osiedli Wrocławia, na którym od ponad dziesięciu lat prowadzone są działania rewitalizacyjne mające na celu wprowadzanie społecznych, ekonomicznych, przestrzennych, mieszkalnych i infrastrukturalnych zmian prowadzących do długotrwałego rozwoju osiedla. Szacuje się, że do tej pory wydano na proces odnowy około 140,5 mln zł, z czego 42 mln zł pochodziły ze środków Unii Europejskiej.

Stawiane w referacie pytanie dotyczy tego, na ile zmiany wywołane procesem rewitalizacji Nadodrza wpływają na poprawę jakości życia mieszkańców, a w konsekwencji przyczyniają się do budowania silnej społeczności lokalnej. Przytoczone kwestie są o tyle ciekawe, ponieważ pokazują społeczne efekty rewitalizacji z perspektywy Nadodrzan, a nie władz miasta. Podjęty temat otwiera dyskusję nad tym, z jakim skutkiem oraz z myślą o kim jest prowadzona rewitalizacja. Czy jest ona pomyślana jako „miejska oaza”, której głównym celem jest budowanie pozytywnego wizerunku miasta, czy może stwarza realną szansę na wzmocnienie oddolnych działań podejmowanych przez lokalną społeczność? Chociaż można wskazać pozytywne skutki procesu odnowy, to dotychczasowe analizy skłaniają do wnioskowania, że rewitalizacja nie przyczyniła się do zaistnienia znacznych zmian w zachowaniach rezydentów.

Opisu społecznych efektów rewitalizacji dokonano na podstawie wyników Wrocławskiej Diagnozy Społecznej 2010 i 2014, reprezentatywnego ogólnowrocławskiego badania jakości życia mieszkańców miasta, przeprowadzonego przez socjologów z Uniwersytetu Wrocławskiego.

Słowa kluczowe: socjologia miasta, rewitalizacja, Wrocław, Nadodrze.

Wstęp

Dyskusje o rewitalizacji przestrzeni miejskiej stanowią obecnie jeden z najczęściej podejmowanych tematów w rozmowach o miastach i ich przyszłości. Jest to zagadnienie ściśle związane z ponowoczesnym kapitalizmem oraz tworzeniem kreatywnych, odrodzonych miast (Majer 2014). Ze względu na liczne ujęcia definicyjne, w rozważaniach nad procesem odnowy, wyjaśnienia wymaga samo pojęcie rewitalizacji.

---

* Uniwersytet Wrocławski, Instytut Socjologii, 51-149 Wrocław, ul. Koszarowa 3, paulina.olejniczak@uwr.edu.pl

Według Karolin Frank (2002), historyczne rozumienie rewitalizacji skupia się wokół działań inicjowanych przez firmy prywatne oraz administrację, które za cel stawiały sobie głównie ekonomiczny rozwój podupadłej dzielnicy. Z czasem termin ten zaczęto wzbogacać o kolejne elementy. Współcześnie pod pojęciem rewitalizacji kryje się szereg skoordynowanych procedur uwzględniających m.in. ekonomiczne, materialne, infrastrukturalne, kulturalne, a nade wszystko społeczne efekty odnowy. Ponadto, podkreśla się, iż rewitalizacja powinna być świadomie prowadzonym wspólnie przez władze samorządowe i społeczność lokalną wieloletnim procesem, który poprzez pobudzenie aktywności społeczno-gospodarczej, rewaloryzację środowiska mieszkaniowego oraz ochronę środowiska powinien skutkować poprawą wszystkich aspektów życia mieszkańców odnawianego obszaru (Gałązka, Jadałch-Sepioła 2008, za: Milczyńska-Hajda 2011: 2).

W niniejszym artykule scharakteryzowano wrocławską rewitalizację Nadodrza, ze szczególnym uwzględnieniem społecznych konsekwencji dotychczasowych efektów odnowy. Pierwszym z analizowanych elementów były relacje sąsiedzkie oraz gotowość nadodrzan do podejmowania wspólnych działań, które stanowią o sile integracji wobec interesów zbiorowych. Następnie przedstawiono poziom zaufania rezydentów. Na zakończenie przeanalizowano, jak po dziesięciu latach od podjęcia działań rewitalizacyjnych jest postrzegane Nadodrze w opinii jego mieszkańców. Wszystkie z wymienionych zmiennych można potraktować jako wskaźniki kapitału społecznego, bądź szerzej – społeczeństwa obywatelskiego. Na szczególne podkreślenie zasługuje tu koncepcja kapitału społecznego Roberta Putnama (2000). Według niego, kapitał społeczny można podzielić na spajający (łączący grupy homogeniczne, zarazem wykluczający inne) oraz pomostowy (będący siecią powiązań pomiędzy heterogenicznymi grupami). Powołuję się na tę definicję kapitału, ponieważ może ona stanowić odzwierciedlenie relacji zachodzących na poziomie społeczności lokalnych (Starosta, Frykowski 2012: 170). W przypadku Nadodrza dotyczyłoby to powiązań między przedstawicielami władzy lokalnej, mieszkańcami a poszczególnymi grupami interesów działających w ramach tej przestrzeni.

1. Charakterystyka wrocławskiego Nadodrza

Nadodrze to wrocławskie osiedle, które mieści się w północnej części śródmieścia. Zajmuje powierzchnię 109,7 ha i jest miejscem zamieszkania dla ponad 35 tysięcy wrocławian (Grehl 2014).

Na Nadodrzu dominuje XIX-wieczna zabudowa kamienicowa, która została dotkliwie zniszczona podczas bombardowań w czasie II wojny światowej (Adamczyk-Arns 2011: 13–14). Przemiany ustrojowe, jakie miały miejsce m.in. w Polsce w latach 90. XX w., stanowiły impuls w stopniowym podejmowaniu działań zmierzających do odnowy okolic wrocławskiego śródmieścia. Wstąpienie Polski do Unii Europejskiej w 2004 r., a szczególnie możliwości dofinansowania rewitalizacji, przyczyniły się do przyspieszenia tego procesu (tamże).

Nadodrze zamieszkują głównie osoby w tzw. wieku produkcyjnym mobilnym (tj. od 18 do 44 lat – 40%) (stan na 30.06.2011). Wśród tej kategorii wiekowej odnotowano największy odsetek bezrobotnych nadodrzan (55%). Większość z nich to kobiety (56%) oraz osoby z wykształceniem gimnazjalnym i niższym (35%) (tamże: 96–97).

Ryc. 1. Mural „Brama do Nadodrza”

Źródło: Fot. Autorka

Ryc. 2. Salon Sztukaterii przy ul. Probusa 6

Źródło: Fot. Autorka

Obecnie w parterach historycznych kamienic (w większości będących własnością miasta) znajdują się liczne sklepy wielobranżowe, zakłady usługowe oraz pracownie rzemieślnicze i artystyczne. W sumie, na osiedlu mieści się około 700 punktów małej i średniej przedsiębiorczości (A d a m c z y k-A r n s 2014: 38). Wśród nich wymienić można m.in. Lody Roma, Cafe Rozrusznik, wytwórnię pieczynek „Modena”, piekarnię „Złoto Nadodrza”, sklep ze zdrową żywnością „Naturobranie” oraz wiele innych. Nowatorską inicjatywę stanowią CO12 i PORT – nadodrzańskie biura coworkingu, których funkcjonowanie polega na dzieleniu przestrzeni do pracy oraz wymianie doświadczeń głównie przez osoby reprezentujące wolne zawody, np. designerów czy architektów (tamże: 39–40).

Oprócz ekonomicznego, równie ważny jest społeczny aspekt rewitalizacji. Z myślą o mieszkańcach Nadodrza utworzono na osiedlu Nadodrzańskie Centrum Wsparcia, Centrum Rozwoju Zawodowego „Krzywy Komin”, Centrum Organizacji Pozarządowych oraz Infopunkt Nadodrze. Wszystkie z wymienionych instytucji, poprzez szkolenia, warsztaty czy system pomocowy, mają na celu podwyższenie poziomu aktywności nadodrzan, a zarazem poprawę jakości ich życia.

Bez wątpienia wszystkie z opisanych obiektów i inicjatyw stanowią istotny element w tworzeniu nowego, wysublimowanego wizerunku Nadodrza. Po dziesięciu latach od rozpoczęcia rewitalizacji, Nadodrze pretenduje do stania się nie tylko artystycznym osiedlem, lecz „[...] stanem umysłu, łączącym artystów rzemieślników i właścicieli kawiarni, którzy świadomie wybrali Przedmieście Odrzańskie jako miejsce na realizację swoich marzeń i wizji” (Artystyczne Nadodrze). Jest to miejsce dla „[...] młodych, odważnych i kreatywnych, którzy swoje działania artystyczne widzą jako część tkanki miejskiej” (tamże). Bliskie położenie względem Starego Miasta sprawia, że Nadodrze staje się atrakcyjnym pod względem turystycznym, rozrywkowym oraz ekonomicznym rejonem Wrocławia.

2. Działania rewitalizacyjne Nadodrza

Początki działań rewitalizacyjnych na Nadodrze datują się na 2004 rok. Wówczas Miasto Wrocław (Zarząd Inwestycji Miejskich) oraz Zespół Elektrociepłowni Kogeneracja S.A. i MPEC Wrocław S.A. uruchomiły Pilotażowy Program Rewitalizacji Wrocławia (A d a m c z y k-A r n s 2014: 12).

Pomysł odnowy Nadodrza wynika z długoterminowej kalkulacji oraz nowej koncepcji na miejski rozwój. W założeniach programowych, rewitalizacja polega tu na rewaloryzacji tkanki miejskiej i przywróceniu jej do użytkowania, z drugiej zaś na tworzeniu miejskiego marketingu nastawionego na reorganizację przestrzeni (K a c z m a r e k 2001). Dodatkowo zauważalne są w niej elementy tzw. rewitalizacji integracyjnej (tamże). Świadczą o tym prowadzone konsultacje społeczne oraz działania mające na celu integrację lokalnej społeczności (np. festyn „U ojca za płótem” czy „Europejski Dzień Sąsiada”).

Przytoczyć można wiele powodów, dla których Nadodrze objęto Lokalnym Programem Wsparcia. Niewątpliwie jednym z nich był negatywny wizerunek osiedla. Niejednolita, często zniszczona zabudowa sprawiała wrażenie niestaranie zaprojektowanego układu przestrzennego (A d a m c z y k - A r n s i in. 2012: 89). Obecnie, według Wiceprezydenta Wrocławia Adama Grehla powoli zmienia się sposób odbioru Nadodrza. Jego zdaniem, metamorfozie podlega materialny oraz symboliczny odbiór rewitalizowanego osiedla (G r e h l 2014: 218).

Nie mniejsze znaczenie na zakwalifikowanie przez Radę Miejską Wrocławia dawnego Przedmieścia Odrzańskiego do obszaru wsparcia miały wskaźniki społeczno-gospodarcze. Według danych Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej, Policji, Rady Osiedla, Głównego Urzędu Statystycznego oraz Powiatowego Urzędu Pracy we Wrocławiu na Nadodrzu koncentrowało się wiele problemów. Zaliczyć do nich należy przede wszystkim (R a d a M i e j s k a W r o c ł a w i a 2009; A d a m c z y k - A r n s i in. 2012: 88–89):

- słabnącą rolę sieci sąsiedzkich i rosnącą anonimowość sąsiedzką,
- brak poczucia identyfikacji z miejscem życia,
- przestrzenno-funkcjonalne niedostosowanie do obecności osób niepełnosprawnych,
- częstotliwość występowania zjawiska bierności i niezaradności życiowej mieszkańców,
- skutki postępującego starzenia się społeczeństwa,
- częściowe wykluczenie niektórych grup społecznych, np. samotnych matek, mniejszości narodowych,
- niskie kwalifikacje zawodowe i niski poziom wykształcenia,
- problemy ukryte: patologie rodzinne, przemoc domowa, kłopotliwi sąsiedzi,
- przestępczość zorganizowaną,
- zjawisko suburbanizacji jako jedną z przyczyn wyludnienia osiedli wewnątrzmijskich,
- niesystemowość podejmowanych działań społecznych (niewystarczająca synchronizacja programów miejskich i akcji podmiotów realizujących cele społeczne).

Tak zdefiniowane problemy przyczyniły się do powstania masterplanu dla Nadodrza – strategicznego programu rewitalizacji. Zawarte w nim zadania operacyjne zostały rozpisane na szczegółowe cele strategiczne, które dotyczą kwestii ponadlokalnych (np. transportu zbiorowego, połączeń aglomeracyjnych), funkcji mieszkaniowej i usługowo-handlowej, odnowy przestrzeni publicznych, wsparcia inicjatyw i aktywności mieszkańców, pielęgnacji terenów zielonych, a także ochrony walorów kulturowych i gospodarczych Nadodrza (A d a m c z y k - A r n s i in. 2011). Przedstawiciele władz miasta za naczelny cel rewitalizacji uznali „[...] zapewnienie uwarunkowań do zrównoważonego, długotrwałego rozwoju dla osiedla w sposób adekwatny do jego roli i znaczenia w kontekście Wrocławia, a tym samym podniesienie jakości życia, mieszkania i pracy na Nadodrzu” (A d a m c z y k - A r n s i in. 2012: 20).

Szacuje się, że do tej pory przeznaczono około 140,5 mln zł na rewitalizację Nadodrza, z czego 41,7 mln zł to kwota dofinansowania ze środków Unii Europejskiej (G r e h l 2014: 222–223).

Tabela 1. Dotychczasowe projekty zrealizowane w ramach rewitalizacji Nadodrza

Typ projektu		Opis projektu
Projekty realizowane w ramach Programu dla obszaru wsparcia	przestrzenie publiczne	<ul style="list-style-type: none"> • 3 projekty rewitalizacji i zagospodarowania obszarów zielonych (park Stanisława Staszica oraz zieleńce przy ul. Pomorskiej/Kaszubskiej i pl. Strzeleckim)
	zabudowa mieszkalna	<ul style="list-style-type: none"> • 43 remonty kamienic należących do wspólnot mieszkaniowych i miasta
	infrastruktura społeczna	<ul style="list-style-type: none"> • rewitalizacja i zagospodarowanie siedmiu wnętrz podwórzowych; • 2 remonty szkół wraz z zapleczem sportowym; • 5 remontów oficyn wraz z adaptacją na potrzeby działalności społecznej lub kulturalnej (Nadodrzańskie Centrum Wsparcia Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej, Centrum Rozwoju Zawodowego „Krzywy Komin”, Dziedziniec Artystyczny, dwa zespoły dla pracowni Kontury Kultury i Ośrodka Kulturalnej Animacji Podwórkowej); • remont Komisariatu Policji Wrocław-Ołbin; • utworzenie 14 mieszkań chronionych i świetlicy terapeutycznej; • instalacja 40 kamer w ramach systemu monitoringu;
Pozostałe projekty realizowane w obszarze wsparcia	przestrzenie publiczne	<ul style="list-style-type: none"> • utworzenie Multimodalnego Węzła Komunikacyjnego na pl. Powstańców Śląskich; • 2 projekty rewitalizacji zagospodarowania obszarów zielonych (pl. św. Macieja, skwer przy ul. św. Wincentego/L. Rydygiera); • doświetlenie ulic uznanych za niebezpieczne; • realizacja 21 murali na ścianach kamienic Nadodrza; • montaż stojaków rowerowych, obniżenie krawężników, dostosowanie cykli sygnalizacji świetlnej, budowa garażu rowerowego dla mieszkańców;
	zabudowa mieszkalna	<ul style="list-style-type: none"> • 66 remontów kamienic (31 w ramach Programu 100 kamienic i 35 w ramach innych programów);
	infrastruktura społeczna	<ul style="list-style-type: none"> • program „Rewitalizacja społeczno-gospodarcza dawnych traktów handlowych”; • uruchomienie Infopunktu Nadodrze – Łokietka 5; • remont obiektu na potrzeby utworzenia Centrum Organizacji Poza-rządowych Paulińska 4/8; • remont oficyny wraz z adaptacją na potrzeby działań Centrum Reanimacji Kultury; • przekazanie oficyny na potrzeby EkoCentrum; • pilotażowy program MOPS „Stwórzmy sobie szansę”; • budowa placu zabaw przy Szkole Podstawowej nr 93; • dofinansowanie remontów zabytków kościołów św. Bonifacego i Opieki św. Józefa; • rewitalizacja i zagospodarowanie 6 wnętrz podwórzowych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie G. A d a m c z y k-A r n s, *Klimaty Nadodrza. Rewitalizacja wrocławskiego osiedla – ludzie, miejsca, wydarzenia*, Agraf, Warszawa, s. 8–9.

3. Wyniki badań

W związku z omawianą w poprzednich częściach referatu problematyką, postawiono następujące pytanie badawcze: Czy (a jeśli tak, to na ile) działania rewitalizacyjne, które prowadzono w latach 2009–2014 na Nadodrzu, doprowadziły do społecznych zmian na tym obszarze?

Aby odpowiedzieć na wyżej postawiony problem, postanowiono zwerifikować, w jakim stopniu zmianie uległy relacje międzysąsiedzkie, formy spędzania czasu, zaufanie oraz postrzeganie Nadodrza przez samych jego mieszkańców. Źródłem danych, na których oparto analizy, jest Wrocławska Diagnoza Społeczna 2010 i 2014 – ogólnowrocławskie badania jakości życia mieszkańców, przeprowadzone przez socjologów z Uniwersytetu Wrocławskiego. Pierwsze tego typu badanie było realizowane od sierpnia do grudnia 2009 roku na próbie losowej liczącej 5000 mieszkańców Wrocławia. Wśród nich 266 to mieszkańcy Nadodrza. Badanie wznowiono w 2014 roku. Wówczas w wywiadach kwestionariuszowych wzięło udział 2000 wrocławian (w tym 89 z Nadodrza)².

3.1. Relacje międzysąsiedzkie

Nawiązywanie relacji międzysąsiedzkich oraz podejmowanie wspólnych działań jest odzwierciedleniem poziomu integracji społeczności lokalnej wobec wspólnych interesów. Na podstawie przeprowadzonych analiz można wnioskować, że coraz więcej nadodrzan (85%) wie, czym się zajmują (tj. gdzie pracują, co robią) ich sąsiedzi, świadczy sobie wzajemnie przysługi (62,9%) oraz odwiedza się bez wcześniejszego uprzedzenia (57,3%). Na szczególne podkreślenie zasługuje wzrost liczby osób deklarujących posiadanie wiedzy o sąsiadach. W porównaniu do badań z 2009 r., wartość tego wskaźnika zwiększyła się o 24,6 punktów procentowych. Jednak należy zaznaczyć, że podobne trendy zmian są zauważalne dla ogółu wrocławian. Coraz więcej osób posiada wiedzę o swoich sąsiadach (91,1%), świadczy sobie wzajemną pomoc (83,1%), czy odwiedza się bez wcześniejszego uprzedzenia (80,1%).

Obecnie nastąpił spadek liczby osób, z którymi nadodrzanie nawiązują kontakt w miejscu swojego zamieszkania (z 2,23 do 1,88 osób). W 2009 r. było kilka osób, które miały rozbudowaną sieć kontaktów (np. 2 respondentów – 30 sąsiadów). Chociaż w ciągu analizowanych lat zmniejszyła się liczba sąsiadów, z którymi nadodrzanie nawiązują relacje, to są one częstsze.

Mieszkańcy Nadodrza rzadko podejmują wspólne działania. Ich aktywność charakteryzuje się relatywnie małym zaangażowaniem (np. podpisywaniem pe-

² Należy zaznaczyć, że w 2010 roku próba wynosiła 0,6% mieszkańców dzielnicy, zaś w 2014 roku 0,25%.

tycji). Ponadto znikomy odsetek nadodrzan deklaruje, że jest członkiem jakiejś organizacji reprezentującej ich interesy (np. rada osiedla – 3,3%). Pomimo to należy zauważyć, że nadodrzanie w porównaniu do respondentów z innych rejonów Wrocławia częściej działają na rzecz swojego miejsca zamieszkania (np. rozmowa o problemach Nadodrza, wspólne spędzanie czasu wolnego).

Tabela 2. Podejmowanie działań wspólnie z osobami z najbliższej okolicy (w %)³

Odpowiedzi	2014 ogół badanych	2014 nadodrzanie
Spotykane się i rozmowa o problemach pojawiających się w miejscu zamieszkania	14,8	30,3
Uczestnictwo w pracach porządkowych	5,2	10,1
Rozwiązywanie problemów w celu ułatwienia życia mieszkańcom	3,2	9,0
Prowadzenie wspólnych akcji adresowanych do instytucji na rzecz współmieszkańców	2,1	5,6
Podpisywanie petycji (żądań, interwencji), protestu wobec spraw dotyczących bezpośrednio miejsca zamieszkania	6,0	15,7
Uczestnictwo we wspólnym spędzaniu czasu wolnego (festyny, imprezy plenerowe)	16,3	16,9
Uczestnictwo w złożeniu propozycji/pomysłu do budżetu obywatelskiego	1,2	0,0
Uczestnictwo w działaniach rady osiedla	2,9	3,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie Wrocławska Diagnoza Społeczna 2010 i 2014.

Według nadodrzan, głównym czynnikiem motywującym ich do podejmowania działań byłby ciekawy pomysł (43%), ważny cel dla współmieszkańców (33,7%) oraz pojawianie się istotnego dla nich problemu (31,5%).

3.2. Korzystanie z ofert spędzania czasu wolnego

Nadodrzanie zazwyczaj spędzają swój czas wolny z mieszkańcami dzielnicy (46% ankietowanych częściej niż trzy razy w roku), odwiedzając się nawzajem w domach bądź spotykając w klubach, restauracjach, kawiarniach (32,6%).

³ Brak danych z 2010 roku.

Tabela 3. Miejsca spędzania czasu wolnego ze znajomymi (w %)

Gdzie zazwyczaj spotykał/a się Pan/Pani towarzysko ze swoimi znajomymi, przyjaciółmi w ciągu ostatnich 12 miesięcy?	2010					2014				
	bardzo często	często	od czasu do czasu	rzadko	nigdy	bardzo często	często	od czasu do czasu	rzadko	nigdy
U siebie w domu	12,0	31,2	33,8	13,5	6,0	22,5	33,7	23,6	13,5	6,7
W domu u znajomych	9,2	34,2	36,5	10,2	5,6	25,8	25,8	21,3	22,5	4,5
W klubach, restauracjach, kawiarniach	7,9	24,4	25,2	17,7	19,9	12,4	20,2	16,9	20,2	30,3
W galeriach handlowych w śródmieściu	4,9	17,7	17,7	22,9	32,7	4,5	13,5	21,3	29,2	31,5
W domach kultury, klubach hobbyistycznych itp.	0,4	1,9	9,0	10,5	67,7	–	1,1	3,4	36,0	59,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie Wrocławska Diagnoza Społeczna 2010 i 2014.

Jest to spostrzeżenie, które wyróżnia nadodrzan w porównaniu do ogółu badanych. Co czwarty wrocławianin w ogóle nie spotyka się w wolnym czasie z mieszkańcami swojej dzielnicy, zaś 34,3% badanych deklaruje taką aktywność częściej niż trzy razy w roku.

Relatywnie rzadko nadodrzanie uczęszczają do galerii, teatru bądź zwiedzają muzea. W porównaniu do 2009 r., zmalał o 9,4 punktów procentowych odsetek osób często korzystających z tego typu form aktywności (2010 r. – 12,8%; 2014 r. – 3,4%). Główną przyczyną, dla której nadodrzanie nie korzystają z ofert czasu wolnego proponowanych przez miasto, jest niewystarczająca ilość pieniędzy, jakimi respondenci dysponują na tego typu aktywności (23,6%). Podobną zależność można zauważyć wśród ogółu badanych.

3.3. Uogólnione zaufanie i postrzeganie przedstawicieli władzy lokalnej

Uogólnione zaufanie nadodrzan było mierzone przez prośbę o ustosunkowanie się do takich stwierdzeń, jak:

- W stosunkach z innymi ludźmi należy zachować daleko idącą ostrożność.
- W życiu trzeba przede wszystkim dbać o sprawy swoje i swojej rodziny, nawet kosztem innych ludzi.

W porównaniu do wyników Diagnozy z 2010 r., nastąpił spadek uogólnionego zaufania nadodrzan. Obecnie, niemal 3/5 badanych jest zdania, że w stosunkach z innymi należy zachować szczególną ostrożność (wzrost o 5,8 punktów procentowych udzielanej odpowiedzi). Z twierdzeniem, że w życiu trzeba dbać przede wszystkim o sprawy swoje i swojej rodziny, zgadza się 1/3 nadodrzan (wzrost o 3,2 punktów procentowych udzielanej odpowiedzi). Podobny wniosek można wysnuć na podstawie rozkładów odpowiedzi dla ogółu badanych. Na uwagę zasługuje rozkład odpowiedzi dotyczących twierdzenia, iż w stosunkach z innymi należy zachować szczególną ostrożność. Na przestrzeni analizowanych lat zwiększył się (o 12,5 punktów procentowych) odsetek wrocławian zgadzających się z przytoczonym zdaniem.

W porównaniu do 2009 r. zwiększyło się zaufanie nadodrzan do instytucji. Najbardziej ufają oni prezydentowi Wrocławia (60,7%), fundacjom/stowarzyszeniom działającym charytatywnie (55,1%) oraz Radzie Miasta (52,8%). Co ciekawe, 13,4% respondentów twierdzi, że władza lokalna nie ufa obywatelom. Opinia ta jest tym bardziej zastanawiająca, jeśli uwzględni się odpowiedzi, jakich udzielał ogół wrocławian. Wynika z nich, że niemal co czwarty respondent (23,8%) zgadza się z przytoczonym twierdzeniem.

Nadodrzanie, w porównaniu do ogółu wrocławian, mają większe (o 7,8%) poczucie wpływu na działania władz lokalnych. Pomimo to, ponad 1/3 nadodrzan twierdzi, że lepiej zrobić coś samemu niż liczyć na to, że instytucje miejskie mogą coś sensownie zrobić.

Tabela 4. Zaufanie do instytucji (w %)

	2010						2014				
	zdecydowanie tak	raczej tak	czasem tak, czasem nie	raczej nie	zdecydowanie nie	zdecydowanie tak	zdecydowanie tak	raczej tak	czasem tak, czasem nie	raczej nie	zdecydowanie nie
Czy Pana/Pani zdaniem można czy też nie można ufać takim instytucjom, jak:											
Prezydent Wrocławia	20,7	34,6	19,2	8,6	4,9	10,1	50,6	24,7	4,5	4,5	4,5
Rada Miasta	13,9	26,3	24,1	13,9	6,0	9,0	43,8	31,5	9,0	9,0	–
Rada Osiedla	4,9	17,7	27,8	13,9	7,5	7,9	43,8	33,7	7,9	7,9	1,1
Urząd Miasta	13,5	25,6	25,9	12,8	6,4	10,1	39,3	32,6	9,0	9,0	1,1
Fundacje, stowarzyszenia, organizacje zajmujące się działalnością charytatywną	8,3	32,3	31,2	7,9	2,6	13,5	41,6	24,7	12,4	12,4	1,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie Wrocławska Diagnoza Społeczna 2010 i 2014.

Tabela 5. Poczucie wpływu na działania władz lokalnych (w %)

Proszę na skali od 1 do 10 ocenić, jaki wpływ ma Pan/Pani na to, co robią władze Wrocławia, gdzie 1 = bardzo mały, 10 = bardzo duży										
Skala	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2014 rok – nadodrżanie	3,4	4,5	10,1	5,6	13,5	18,0	16,9	20,2	–	–
2014 rok – ogółem	2,9	4,9	11,1	14,4	13,0	16,2	19,7	12,4	–	–

Źródło: opracowanie własne na podstawie Wrocławska Diagnoza Społeczna 2010 i 2014.

3.4. Nadodrże jako miejsce

Uzupełnieniem wyżej przedstawionych statystyk jest próba porównania, jak Nadodrże jako miejsce jest odbierane po 5 latach prowadzenia działań rewitalizacyjnych. W tym celu poddano analizie poczucie bezpieczeństwa nadodrżan w miejscu ich zamieszkania, ich zadowolenie z zamieszkiwania w tej okolicy oraz ocenę rewitalizacji.

Obecnie nadodrżanie są zadowoleni ze swojego miejsca zamieszkania (92,1%). Podobnie twierdzą inni mieszkańcy Wrocławia (91,9%). Pomimo to, warto zaznaczyć wyraźną zmianę w ocenie zadowolenia mierzonego wśród nadodrżan (wzrost o 47,7 punktów procentowych, zaś wśród wrocławian o 14,8 punktów procentowych). Wyjaśnieniem powyższych danych może być wzrost poczucia bezpieczeństwa nadodrżan w zamieszkiwanej przez nich dzielnicy – zarówno w dzień (95,5%), jak i w nocy (65,5%). Ponadto, na przestrzeni lat 2009–2014 zmniejszyła się według nadodrżan liczba zdarzeń, które mogłyby wywołać u nich poczucie zagrożenia.

Tabela 6. Wydarzenia w miejscu zamieszkania, które zdarzając się w ciągu ostatniego roku wywołały poczucie zagrożenia (w %)

Wydarzenia wywołujące poczucie zagrożenia	2010 (odpowiedź TAK)	2014 (odpowiedź TAK)
Awantury sąsiedzkie	40,2	2,2
Burdy pijackie	41,0	6,7
Nagabywanie o pieniądze	27,1	20,2
Agresja słowna	33,5	19,1
Bójki, pobicia dorosłych	17,7	6,7

Rozboje	17,3	3,4
Wandalizm	53,8	11,2
Bójki młodzieży	25,2	19,1
Okradanie dzieci	5,6	1,1
Włamania do mieszkań	12,8	0,0
Włamania do samochodów, piwnic	30,8	3,4
Agresja młodzieży na ulicy, skwerach, klatkach schodowych	34,2	5,6
Oferowanie narkotyków	13,9	1,1
Włamania do pobliskiego sklepu	10,5	0,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie Wrocławska Diagnoza Społeczna 2010 i 2014.

Największy spadek odnotowano w przypadku wandalizmu (42,6 punktów procentowych), awantur sąsiedzkich (38 punktów procentowych) oraz burd pijackich (34,8 punktów procentowych).

Chociaż wzrosło poczucie bezpieczeństwa oraz zadowolenia nadodrzan z miejsca ich zamieszkania, to mają oni podzielone zdania co do oceny dotychczasowych działań odnowy. 2/5 nadodrzan twierdzi, że rewitalizacja jest sukcesem władz. Zbliżona liczba respondentów jest zdania, że rewitalizacji Nadodrza nie można ocenić jako sukcesu albo porażki władz lokalnych (40,4%). Podobny wniosek można wysnuć na podstawie analizy rozkładu odpowiedzi dla ogółu respondentów.

Zakończenie

Przedstawione wyniki badań Wrocławskiej Diagnozy Społecznej 2010 i 2014 świadczą o tym, że rewitalizacja Nadodrza nie wpłynęła jednoznacznie pozytywnie na praktyki społeczne jego mieszkańców.

W czasie dziesięciu lat od podjęcia działań odnowy zwiększyła się siła więzi sąsiedzkich rozumiana jako liczba osób, które utrzymują jakiegokolwiek relacje z sąsiadami. Pomimo to, nadal jest zauważalny niski stopień zaangażowania nadodrzan w podejmowanie wspólnych działań. Być może tego typu wniosek można tłumaczyć relatywnie wysokim odsetkiem osób, które deklarują, że nie uczestniczą w oddolnych przedsięwzięciach, ponieważ nie interesują się sprawami, które dotyczą miejsca ich zamieszkania (58,4%). Dodatkowo warto zauważyć, że nie-

mał 1/3 respondentów nie zauważa jakichkolwiek motywów zachęcających ich do włączania się we wspólne działania.

Na przestrzeni analizowanych lat odnotowano znikomy odsetek osób korzystających z ofert czasu wolnego (zwłaszcza płatnych) oferowanych przez miasto. Jeśli nadodrżanie spędzają czas z innymi mieszkańcami osiedla, to zazwyczaj odwiedzając się nawzajem.

Wśród nadodrżan zauważalny jest spadek uogólnionego zaufania oraz wzrost zaufania do władz/instytucji lokalnych. Jednym z przykładów potwierdzających ten wniosek jest to, że rezydenci relatywnie rzadziej w porównaniu do ogółu wrocławian (23,9%) deklarowali, iż władza lokalna nie ufa obywatelom (13,4%).

Pomimo że 1/3 nadodrżan jest zdania, iż mają duży wpływ na to, co robią władze Wrocławia, to podobna liczba osób twierdzi, iż lepiej zrobić coś same-mu, zamiast liczyć na siłę sprawczą instytucji miejskich. Być może taki rozkład danych świadczy o tym, że chociaż nadodrżanie ufają przedstawicielom władzy lokalnej, to nie traktują ich jako realnego impulsu do zmian.

W opinii respondentów, Nadodrże poprzez dotychczasowe działania odnowy stało się miejscem, w którym większość rezydentów jest zadowolona z miejsca swojego zamieszkania oraz czuje się w nim bezpieczniej.

Konkludując stwierdzam, że dotychczasowy proces rewitalizacji Nadodrża nie wpłynął znacząco na poprawę społecznego wymiaru odnowy. Świadczą o tym przedstawione wyżej analizy, a w szczególności opinia rezydentów, którzy w większości (44,5%) mają ambiwalentny stosunek do dotychczasowych zmian Nadodrża.

W celu podniesienia mocy poznawczej zaprezentowanych wniosków, warto byłoby w przyszłości wzbogacić przedstawione analizy o dane jakościowe. Uzupełnienie wyników o wywiady z mieszkańcami oraz lokalnymi liderami pozwoliłoby uzyskać wiarygodny oraz weryfikowalny obraz zachodzących zmian.

Bibliografia

- Adamczyk-Arns G. (2014), *Klimaty Nadodrża. Rewitalizacja wrocławskiego osiedla – ludzie, miejsca, wydarzenia*, Agraf, Warszawa.
- Adamczyk-Arns G., Bąkowski J., Dudek J., Górka P., Ruman H., Szewczyk G. (2011), *Przedmieście Odrzańskie: Masterplan Analizy*, Wrocław.
- Adamczyk-Arns G., Górka P., Ruman H., Wojdyła P. (2012), *Przedmieście Odrzańskie: Masterplan Koncepcja*, Wrocław.
- Artystyczne Nadodrże*, <http://www.artystycznenadodrze.pl/pl/News> (dostęp 18.05.2015).
- Frank K. (2002), *Historic Preservation in teh USA*, Springer, New York.
- Grehl A. (2014), *Rewitalizacja Nadodrża*, [w:] Okólska H., Głowiński T. (red.), *Przedmieście Odrzańskie we Wrocławiu*, Muzeum Miejskie Wrocławia, Wydawnictwo GAJT, Wrocław, s. 218–223.
- http://w-r.home.pl/wrftp/masterplan/WR_Masterplan_Nadodrze_ANALIZY.pdf.
- http://wr.home.pl/wrftp/masterplan/WR_Masterplan_Nadodrze_KONCEPCJA.pdf.

- Kaczmarek S. (1999), *Rewitalizacja a organizacja przestrzeni miejskiej*, [w:] Kaczmarek J. (red.), *Przestrzeń miejska – jej organizacja i przemiany*, XII Konwersatorium Wiedzy o Mieście, ŁTN i Uniwersytet Łódzki, Łódź.
- Majer A. (2014), *Odrodzenie miast*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa.
- Mliczyńska-Hajda D. (2011), *Zakres i metoda badania rewitalizacji w miastach. Opis metody badawczej*, http://mliczynska.pl/miasto/wp-content/uploads/2012/04/Badanie-rewitalizacji-w-miastach.Opis-metody-badawczej_2011.pdf (dostęp 18.05.2015).
- Putnam R. (2008), *Samotna gra w kręgle. Upadek i odrodzenie wspólnot lokalnych w Stanach Zjednoczonych*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa.
- Rada Miejska Wrocławia (2009), *Uchwała nr XXXI/1037/09 z dnia 19 lutego 2009 w sprawie wyznaczenia Obszaru Wsparcia oraz przyjęcia programu przedsięwzięć rewitalizacyjnych współfinansowanych w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007–2013*.
- Starosta P., Frykowski M. (2012), *Kapitał społeczny. Podstawy teoretyczne*, [w:] Starosta P. (red.), *Zróżnicowanie zasobów kapitału ludzkiego i społecznego w rejonie łódzkim*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.

Paulina Olejniczak

SOCIAL CONSEQUENCES OF THE REVITALIZATION OF WROCLAW'S NADODRZE NEIGHBORHOOD

Abstract. This paper concerns Nadodrze, one of the districts of Wrocław, which is a place of a decades long revitalization project aimed at introducing social, economic, spacial, residential and infrastructural changes leading to a long lasting development of the area in question. It is estimated that 140,5 million zloty have been spent on the process, 42 million of which come from European Union funds.

The question asked in the paper concerns the degree to which the changes caused by the revitalization of Nadodrze influence the improvement of the quality of life of the residents and how it contributes to the construction of a strong local society. The issues raised are interesting because they present the effects of revitalization through the eyes of residents and not the local authorities. The topic opens a discussion on the results and aims of revitalization. Is it planned as an 'urban oasis', which main aim is to construct a positive image of a city, or creating a real chance of strengthening bottom-up initiatives of the local community? Although one might point out positive aspects of urban renewal, the analysis suggests that revitalization has not caused major changes in residents' behaviors.

A description of social effects of revitalization has been conducted based on the results of Wrocław Social Diagnosis 2010 and 2014, a representative, comprising the whole of Wrocław, research on the quality of life of Wrocław inhabitants carried out the Wrocław University sociologists.

Key words: urban sociology, revitalization, Wrocław, Nadodrze.